

**UNIwersytet Technologiczno-Humanistyczny
IM. KAZIMIERZA PUŁASKIEGO W RADOMIU**

WYDZIAŁ NAUK EKONOMICZNYCH I PRAWNYCH

mgr Karol Sadurski

Autoreferat pracy doktorskiej pt.:

**EKONOMICZNE I REGULACYJNE
PROBLEMY BANKOWOŚCI SPÓŁDZIELCZEJ
W POLSCE I ICH WPŁYW NA EFEKTYWNOŚĆ DZIAŁANIA
W OBECNYCH WARUNKACH GOSPODARCZYCH**

Praca napisana pod kierunkiem naukowym

dr hab. Jana L. Bednarczyka, prof. UTH

dr Anety Kosztowniak

Radom 2018

1. Wprowadzenie do problemu badawczego

W Europie działalność banków spółdzielczych jest znaczącym czynnikiem w kontekście utrzymania stabilnego, zrównoważonego rozwoju gospodarek krajowych. Stymulują rozwój gospodarczy lokalnych społeczności oraz jak pokazały doświadczenia z okresu kryzysu, łagodzą jego skutki. Mają duży wkład w eliminowanie ubóstwa i poprawę jakości życia ludzi o niskich dochodach, nie mających dostępu do usług finansowych świadczonych przez banki komercyjne. Spółdzielcze grupy bankowe to jedne z najszybciej rozwijających się segmentów sektora bankowego w Europie, czego przykładem są znane na polskim rynku finansowym: francuski Credit Agricole, austriacki Raiffeisen, holenderski Rabobank czy niemiecki DZ Bank.

Zróznicowana organizacyjnie i ekonomicznie bankowość spółdzielcza ma znaczący udział w rynkach krajowych. Średni udział banków spółdzielczych w rynku wynosi, około 20%, ale we Włoszech, Francji, Niemczech i Holandii udział banków spółdzielczych w rynku kredytów jest znacznie wyższy i waha się między 25% a 45%¹. Wysoki udział w krajowych rynkach bankowych banków spółdzielczych ma swe podstawy w powszechności tego ruchu, co z kolei przejawia się we wzrastającej liczbie członków, która osiągnęła 81 milionów. W 68 000 punktach sprzedaży, jakie posiada 4050 banków spółdzielczych, znalazło miejsce zatrudnienia 860 000 osób. Banki spółdzielcze nie mają problemu z kapitałem ze względów historycznych (długi okres działania), a w niektórych grupach kapitałowych dostają go ze struktury organizacyjnej. Działalności europejskich banków spółdzielczych towarzyszy stały proces konsolidacji.

Motywacją do badań stała się sytuacja sektora polskiej bankowości spółdzielczej, w którym widoczne jest autonomiczne działanie poszczególnych banków, niemające charakteru grupowego. Podstawowym problemem banków spółdzielczych dysponujących dużym potencjałem operacyjnym są niskie kapitały, stanowiące istotną barierę w zwiększaniu udziału na rynku finansowym. Z kolei malejąca liczba członków skutkująca osłabieniem więzi społecznych prowadzi do kształtowania wizerunku banku spółdzielczego na podobieństwo banków komercyjnych.

W Polsce banki spółdzielcze są, obok spółek akcyjnych i przedsiębiorstw państwowych, jedną z trzech prawnych form działalności bankowej. W zdecydowanej większości ich podstawowym terenem działania są obszary wiejskie i małe ośrodki miejskie.

¹ <http://www.eacb.coop/en/european-association-of-co-operative-banks.html> [dostęp: 22.03.2017].

Od początku lat dziewięćdziesiątych banki spółdzielcze znajdują się w nieustannym procesie przekształceń organizacyjnych, mających na celu dostosowanie do warunków gospodarki rynkowej. Zmiany w głównej mierze determinowane są przez regulacje prawne, procesy globalizacji, sytuację w otoczeniu makroekonomicznym, nasilenie konkurencji, procesy koncentracji w sektorze bankowym oraz rozwój technologii. Banki spółdzielcze dostosowały się do zmian w prawie, związanych z przystosowaniem polskiej gospodarki na tory gospodarki wolnorynkowej, a następnie z dostosowaniem do standardów Unii Europejskiej. Obowiązujące regulacje, mimo, że są pewnym ograniczeniem dla rozwoju sektora (mowa tu o przeregulowaniu), służą budowaniu stabilności i odporności na zagrożenia, w sytuacji, gdy dochodzi do materializacji ryzyka.

Banki stale dostosowują się do zmieniającego się otoczenia, a przede wszystkim do wymagań klientów oraz wyzwań technologicznych; przechodzą procesy zmiany systemów podnoszących zdolności adaptacyjne i poziom bezpieczeństwa zbiorowego.

Procesy demograficzne, szybki rozwój technologii, i narastająca konkurencja zmuszają do szukania nowych rozwiązań gwarantujących rozwój, które pozwoliłyby na utworzenie sprawnie działających instytucji bankowych, umacniających swą pozycję na rynku.

W rozprawie podjęto istotny problem efektywności działania banków spółdzielczych w obecnych warunkach gospodarczych. Problem o tyle istotny, że istnieje potrzeba przyspieszenia procesów zmiany systemów podnoszących zdolności adaptacyjne i poziom bezpieczeństwa zbiorowego, ale także zdecydowanej poprawy wydajności pracy. Zwrócono uwagę na znaczenie pomocy, jaką w procesie transformacji uzyskały banki ze strony państwa. Pogłębiona analiza efektywności działania banków spółdzielczych wiąże się z wystąpieniem ryzyka związanego z jakością portfela kredytowego, nasilającą się konkurencją, działaniem w sferze niskich stóp procentowych oraz niespotykanym dotychczas w historii rozwojem technologii.

2. Cel i teza pracy

Głównym celem rozprawy jest zbadanie czynników mających wpływ na efektywność działania sektora bankowości spółdzielczej oraz dokonanie próby oceny skutków wprowadzenia regulacji dotyczących standardów kapitałowych w kontekście jego dalszego funkcjonowania. Cel główny rozprawy został zrealizowany poprzez następujące cele badawcze:

1. Ocena wpływu regulacji dotyczących standardów kapitałowych na funkcjonowanie sektora banków spółdzielczych.
2. Wpływ poziomu funduszy własnych na efektywność działania.
3. Ocena czynników mających wpływ na rozwój sektora banków spółdzielczych.
4. Wpływ zmian organizacyjnych na efektywność działania.
5. Możliwości zwiększenia funduszy własnych.
6. Określenie wpływu nowoczesnych technologii na zmiany w organizacji bankowości spółdzielczej.

Tezę rozprawy sformułowano następująco:

Rozwój polskiego sektora bankowości spółdzielczej uwarunkowany jest stałym powiększaniem bazy kapitałowej poprzez poprawę efektywności działania.

Przesłankami sformułowanej tezy są następujące hipotezy badawcze:

1. Obecny model spółdzielczości nie wpływa bezpośrednio na poprawę efektywności działania banków spółdzielczych.
2. Spadek liczby członków banków jest istotną barierą wzrostu funduszy własnych.
3. Regulacje dotyczące standardów kapitałowych prowadzą w konsekwencji do zmian w strukturze spółdzielczości bankowej.
4. Nowoczesne technologie mają wpływ na zmiany modelu sektora bankowości spółdzielczej.

Na podstawie zweryfikowanych pozytywnie hipotez należy uznać prawdziwość tezy, że rozwój polskiego sektora bankowości spółdzielczej uwarunkowany jest stałym powiększaniem bazy kapitałowej przez poprawę efektywności działania.

3. Obszar badawczy

Obszarem badawczym jest polski sektor bankowości spółdzielczej, który pełni ważną rolę w systemie finansowym, a rozwój jego działalności może być istotnym czynnikiem w kontekście utrzymania stabilnego, zrównoważonego rozwoju gospodarki. Na koniec września 2017 roku 554 banki spółdzielcze zatrudniały 31 364 pracowników, posiadały 4534 placówki (39,7% wszystkich placówek bankowych w kraju) i miały 7,3% udziału w rynku kredytowym.

4. Metody badawcze zastosowane w rozprawie

W celu udowodnienia postawionej tezy, jako metoda badawcza zastosowane zostały studia literaturowe dotyczące teoretycznych i praktycznych aspektów związanych z tematyką pracy. Źródłem materiałów empirycznych do badań były statystyki sektora bankowego opublikowane przez GUS, Związek Banków Polskich, Krajowy Związek Banków Spółdzielczych, Komisję Nadzoru Finansowego, NBP, EACB - European Association of Cooperative Banks oraz grupy bankowe w wybranych krajach europejskich. W analizach wykorzystane zostały również informacje i materiały statystyczne banków zrzeszających i spółdzielczych, a także własne badania ankietowe i wywiady.

Do rozwiązania omawianego problemu użyto analizy statystycznej, w tym analizy tabelaryczno-opisowej oraz prezentacji graficznej uzyskanych danych. Ponieważ nie zawsze dostępne były dane roczne oraz występował problem z porównywalnością danych, w analizach zawartych w niniejszej pracy posługiwano się danymi z wybranych lat.

W trakcie przygotowania dysertacji pomocne okazały się również wiedza, przemysł i doświadczenia wynikające z mojego członkostwa i pracy w banku spółdzielczym.

W badaniu skoncentrowano się na możliwościach efektywnego wykorzystania kapitału dla przyspieszenia rozwoju sektora.

5. Struktura rozprawy

Postawiony cel wraz z tezą badawczą determinują strukturę pracy, na którą składają się: wstęp, cztery rozdziały oraz zakończenie.

W rozdziale pierwszym w celu właściwego zobrazowania polskiego sektora bankowości spółdzielczej, przedstawione zostały modele rozwiązań organizacyjnych i stan posiadania banków spółdzielczych w wybranych krajach europejskich. Zaprezentowano ewolucję, jaką przeszły polskie banki spółdzielcze oraz ich obecny stan kapitałowy.

Rozdział drugi poświęcony został zmianom w prawie dotyczącym bankowości spółdzielczej oraz roli różnego rodzaju instytucji i organizacji wspierających działalność banków spółdzielczych. Dokonano analizy struktury funduszy własnych, ze szczególnym uwzględnieniem roli funduszu udziałowego. Na przykładzie wyliczenia wymogu

kapitałowego omówiono wpływ wzrostu kapitału regulacyjnego na możliwość prowadzenia akcji kredytowej mającej odzwierciedlenie w generowaniu wyników finansowych.

W rozdziale trzecim dokonano analizy determinantów poprawy efektywności banków spółdzielczych oraz oceny wpływu regulacji na wyniki finansowe. W rozdziale zwrócono uwagę na ograniczone możliwości pozyskania dodatkowych kapitałów, ze szczególnym uwzględnieniem aspektu malejącego stanu liczby członków.

Rozdział czwarty stanowi podsumowanie rozważań i poświęcony jest kierunkom optymalizacji działania banków, które mają na celu poprawę efektywności. W rozdziale dokonano analizy wpływu technologii informatycznych, internetu i urządzeń mobilnych na zmiany modelu sektora bankowości spółdzielczej. Omówiono również możliwość rozgraniczenia kompetencji pomiędzy bankami zrzeszającymi a bankami spółdzielczymi wraz z przedstawieniem przyszłościowych zmian w modelu biznesowym, w którym kluczową rolę będą odgrywały procesy konsolidacyjne i integracyjne,

6. Wnioski wynikające z rozprawy

Sektor bankowości spółdzielczej musi nadążać za przemianami we współczesnej bankowości, które z jednej strony dotyczą bezpieczeństwa finansowego, a z drugiej, unowocześniania produktów i usług oraz wykorzystywanych technologii. Wyzwania, stanowiące efekt zintensyfikowania konkurencji, mogą być podjęte jedynie przez banki spółdzielcze silne i dysponujące wysokimi kapitałami.

W pracy wykazane zostały słabości sektora bankowości spółdzielczej, a mianowicie: wysoki w porównaniu z bankami komercyjnymi poziom wskaźnika kosztów operacyjnych, wysoki poziom należności zagrożonych, a ponadto spadek liczby członków i funduszu udziałowego oraz zła kondycja banków zrzeszających. Wysoki wskaźnik kosztów operacyjnych i wysokie odpisy związane z koniecznością tworzenia rezerw są przyczyną niższej efektywności.

Na podstawie przeprowadzonych badań należy stwierdzić, że nowe regulacje dotyczące adekwatności kapitałowej stały się dla banków spółdzielczych bodźcem do zwiększenia aktywności rynkowej, doprowadzając do fuzji najmniejszych banków z silniejszymi podmiotami zmuszając je do bardziej efektywnego wykorzystania funduszy własnych. Umiejętne zarządzanie aktywami pozwoliło na zwiększenie skali prowadzonej

działalności, ale nie poprawiło efektywności działania w takim stopniu, aby mogły one dorównać w tym względzie bankom komercyjnym.

W najbliższych latach obszary zmian wynikające z uwarunkowań regulacyjnych obejmą: wzrost roli i zakresu regulacji ostrożnościowych, większą przejrzystość i ujawnienia, ochronę konsumenta, wzrost wymogów kapitałowych. Bazylea IV to dla sektora bankowości spółdzielczej kolejne duże wyzwanie i zagrożenie. W efekcie wdrożenia nowych regulacji przyrost kapitałów będzie wolniejszy niż to miało miejsce w przeszłości, gdyż wzrosną aktywa ważone ryzykiem.

Przedstawione problemy mogą być rozwiązane w drodze dalszych przekształceń sektora bankowości spółdzielczej, w których kluczową rolę będą odgrywały procesy konsolidacyjne i integracyjne. Prezentowany nowy model spółdzielczości bankowej przedstawia dwa rozwiązania mające na celu poprawę efektywności działania.

Pierwszym, prostym rozwiązaniem (podmioty nie tracą samodzielności) jest integracja, która może przyjąć różny stopień i zakres, w zależności od potrzeb banków. Integracja polega na tym, że banki zrzeszające lub zorganizowane nowe podmioty przejmują część zadań ze sfery produktowej, marketingowej, administracyjnej i informatycznej, pozostawiając bankom spółdzielczym sferę gospodarczą.

Drugim rozwiązaniem, stosunkowo najtrudniejszym do przeprowadzenia ze względów społecznych (bank przyłączany traci osobowość prawną) wydaje się konsolidacja banków, w efekcie, której powstaną silne kapitałowo i organizacyjnie podmioty gospodarcze, które dzięki efektowi synergii będą bardziej efektywne.

Ostateczny kształt bankowości spółdzielczej zależeć będzie od skali wdrożeń technologii teleinformatycznych, będących głównym determinantem wyznaczającym kierunki rozwoju i działań.

Trudno przewidywać, jaki wpływ na dalsze działanie banków będzie miało coraz mniejsze społeczne zaangażowanie właścicieli-członków. Pozostaje też do rozwiązania kwestia, czy istnieje możliwość zwiększania funduszy własnych poprzez ich zasilanie funduszem udziałowym. Biorąc pod uwagę malejącą od wielu lat liczbę członków oraz fakt, że władze banków nie podejmują żadnych istotnych działań, aby ten stan zmienić, bankom spółdzielczym pozostaje jedyna droga zwiększania kapitałów - poprzez ich zasilanie wypracowanymi zyskami. Prowadzić to będzie do koncentrowania się uwagi zarządzających bankami spółdzielczymi na realizacji celów ekonomicznych, marginalizując cele społeczne. W swym działaniu banki spółdzielcze w coraz większym stopniu upodabniać się będą do banków komercyjnych.

W najbardziej pesymistycznych przewidywaniach można zakładać, że część banków spółdzielczych zostanie przejęta przez banki komercyjne, a nieliczni członkowie zadowolą się rekompensatą uzyskaną ze sprzedaży spółdzielczego majątku. Pozostałe banki, mimo przymiotnika "spółdzielczy" w nazwie, w zarządzaniu oddalać się będą od zasad ruchu spółdzielczego, kierując się w coraz większym stopniu wolnorynkowymi regułami.

Plan pracy doktorskiej pt.:

EKONOMICZNE I REGULACYJNE PROBLEMY BANKOWOŚCI SPÓŁDZIELCZEJ W POLSCE I ICH WPŁYW NA EFEKTYWNOŚĆ DZIAŁANIAW OBECNYCH WARUNKACH GOSPODARCZYCH

ROZDZIAŁ I.

BAZA KAPITAŁOWA JAKO PODSTAWA FUNKCJONOWANIA BANKU SPÓŁDZIELCZEGO

- 1.1. Pozycja rynkowa bankowości spółdzielczej w wybranych krajach europejskich
 - 1.1.1. Banki spółdzielcze w Holandii
 - 1.1.2. Bankowość spółdzielcza w Niemczech
 - 1.1.3. Bankowość spółdzielcza we Włoszech
 - 1.1.4. Banki spółdzielcze w Szwajcarii
 - 1.1.5. Wyzwania stojące przed europejską bankowością spółdzielczą
- 1.2. Polski sektor bankowości spółdzielczej
 - 1.2.1. Ewolucja struktur bankowości spółdzielczej w okresie transformacji
 - 1.2.2. Kapitały banków spółdzielczych w Polsce

ROZDZIAŁ II

REGULACJE DOTYCZĄCE BAZY KAPITAŁOWEJ PO 1990 ROKU

- 2.1. Podstawy prawne dotyczące funkcjonowania banków spółdzielczych
 - 2.1.1. Lustracja
 - 2.1.2. Ograniczenia dla członków wynikające z przepisów prawa
- 2.2. Umowy kapitałowe
 - 2.2.1. Bazylea I
 - 2.2.2. Bazylea II
 - 2.2.3. Bazylea III
- 2.3. Fundusze własne według pakietu CRD IV
- 2.4. Wymogi kapitałowe
- 2.5. Struktura funduszy własnych banków spółdzielczych
 - 2.5.1. Rola funduszu udziałowego
- 2.6. Instytucje wspierające działalność banków spółdzielczych
 - 2.6.1. Rola banków zrzeszających
 - 2.6.2. Izby gospodarcze
 - 2.6.3. System Ochrony Instytucjonalnej - IPS
 - 2.6.4. Bankowy Fundusz Gwarancyjny

ROZDZIAŁ III

SKUTKI WDRAŻANIA REGULACJI KAPITAŁOWYCH DLA EFEKTYWNOŚCI SEKTORA BANKOWOŚCI SPÓŁDZIELCZEJ

- 3.1. Bariery rozwojowe w funkcjonowaniu banków spółdzielczych
- 3.2. Ograniczone możliwości pozyskania dodatkowych kapitałów

- 3.2.1. Kapitał społeczny
- 3.2.2. Obligacje jako źródło zasilania finansowego banku spółdzielczego
- 3.3. Analiza wyników finansowych za lata 2010-2017
- 3.4. Ocena wpływu regulacji na wyniki finansowe

ROZDZIAŁ IV

STRATEGIE POPRAWY EFEKTYWNOŚCI SEKTORA BANKÓW SPÓŁDZIELCZYCH

- 4.1. Wyzwania stojące przed sektorem w perspektywie wejścia w życie Bazylea IV
- 4.2. Rola banków lokalnych i nowa rola zrzeszeń
- 4.3. Możliwe kierunki optymalizacji działania banków spółdzielczych
 - 4.3.1. Wpływ technologii na kreowanie innowacyjności i konkurencyjności
 - 4.3.2. Obszary efektywności kosztowej
- 4.4. Zmiany organizacyjne prowadzące do efektu synergii
- 4.5. Optymalny model banku spółdzielczego
 - 4.5.1. Sposoby budowania przewagi konkurencyjnej

Załącznik 2.

Tabela 1. Spółdzielczość bankowa w Europie w 2015 roku

Lp.	Kraje Unii Europejskiej	Liczba pracowników	Liczba klientów	Liczba banków	liczba placówek	liczba członków	liczba bankomatów	Udział w rynku (%)
1	Austria							
	<u>Österreichische Raiffeisenbanken</u>	29000	3600000	477	1578	1700000	Nd	Nd
	<u>Österreichischer Volksbanken</u>	4994	1060000	37	464	688000	Nd	20
2	Bulgaria							
	Centralny Bank Spółdzielczy	2087	1621872	Nd	50	6626	501	Nd
3	Cypr							
	The Co-operative Central Bank	2749	Nd	19	251	600000	Nd	7
4	Dania							
	Nykredit	3757	1065000	59	864	350000	58	Nd
5	Finlandia							
	PO Financial Group	12130	4303000	178	450	1491000	Nd	37,5
6	Francja							
	Credit Agricole	140000	50000000	39	11100	8789841	Nd	36
	Credit Mutuel	78800	30700000	18	5260	7700000	8861	16
	BPCE	108000	35000000	35	8000	8900000	Nd	Nd
7	Niemcy							
	BVR	187616	31000000	1021	12260	18283324	19364	33,4
8	Grecja							
	Stowarzyszenie Banków Sp.Grecji	864	352285	9	112	163628	Nd	15
9	Węgry							
	Krajowa Federacja Spółdzielni Oszczędnościowych	7326	1150000	105	1484	84000	Nd	Nd
10	Włochy							
	Federacasse (BCC)	36500	6000000	364	4414	1248724	5401	22,4
11	Litwa							
	Stowarzyszenie litewskich SKOK	598	2656	63	126	142601	Nd	4,5
12	Luksemburg							
	Banque Raiffeissen	609	114754	13	42	22373	52	Nd
13	Holandia							

	Rabobank	45658	8600000	106	506	1945000	2206	42
14	Polska							
	Krajowy Związek Banków Spółdzielczych	32006	nd	561	4732	994263	3800	14,2
15	Portugalia							
	Credito Agricola	4121	1200000	82	675	400000	1497	nd
16	Rumunia							
	Creditcoop	2235	919467	763	46	660000	Nd	nd
17	Słowenia							
	<u>Deželna banka Slovenije d.d.</u>	355	85000	1	85	260	39	nd
18	Hiszpania							
	Union Nacionale de Cooperativas de Credito	12337	7117302	43	3394	1405187	3500	nd
	Banco de Credito Cooperativo (BCC)	6678	3353747	19	1257	1417051	1353	nd
19	Anglia							
	Building Societies Association	30400	22400000	44	1563	22400000	1466	nd
	Razem	748820	209645083	4056	58713	79391878		

Źródło: <http://www.eacb.coop/en/cooperative-banks/key-figures.html> /Key Statistics - Financial indicators 2015 [dostęp 13.02.2017].

	Rabobank	670373	337593	426157	2214	41280	5,1	0,33	6,5	62,6	23,2
14	Polska										
	Krajowy Związek Banków Spółdzielczych (KZBS)	32784	21042	16231	137	2815	9,7	0,5	5	75,4	15,9
15	Portugalia										
	Credito Agricola	14936	10910	8373	54	1203	8,1	0,36	4,9	63,8	13,5
16	Rumunia										
	Creditcoop	199	134	132	1	6,3	nd	0,42	1,33	98	22
17	Słowenia										
	Deželna banka Slovenije d.d.	856	646	530	-17	45	Nd	-2,27	-28,4	62,5	9,83
18	Hiszpania										
	Union Nacionale de Cooperativas de Credito	90945	70468	51967	371	7361	8,1	0,41	5	52,4	nd
	Banco de Credito Cooperativo (BCC)	40461	31895	30125	70	2798	6	0,17	2,5	57,4	11,6
19	Anglia										
	Building Societies Association	466405	335386	363937	2021	25689	4,6	0,4	9,6	57	18,4
	Razem	6957089	3499584	3933592							

Źródło: opracowanie własne na podstawie <http://www.eacb.coop/en/cooperative-banks/key-figures.html> /Key Statistics - Financial indicators 2015 [dostęp 13.02.2017].